>> Aromanii sunt considerati de majoritatea istoricilor romani ca fiind ramura sudica a poporului roman, despartita de trunchiul principal, aflat pe teritoriul Daciei istorice, prin interpunerea populatiilor migratoare slave;

>> Sunt grupati in doua zone distincte:

- primul grup, din neamul farserotilor, se situeaza in zona montana din jurul localitatii Korcea, de o parte si de alta a Alpilor centrali albanezi, pana in Macedonia si Grecia;

- cel de-al doilea grup, stabiliti in campia litorala din Albania de mijloc si din sudul tarii, sunt descendenti ai saracacianilor.

>> Centrul de cultura si civilizatie aromaneasca din Balcani a fost considerat orasul *Mos copole*
.

O statistica recenta a UNESCO, referitoare la chestiuni lingvistice, consemna cca.10 000 de vorbitori ai dialectului aroman. Alte estimari sunt de la 50 000 la 200 000 de oameni, sau despre cca 15% din populatia Albaniei. Potrivit celor mai recente estimari (oficiale), aromanii din Albania nu ar fi mai multi de 100 000. „Din pacate pentru Romania si pentru aromanii ei din Albania, la aceasta ora nu se poate discuta cu conducatorii tarii prietene, caci nu vor sa auda de aceste probleme. In zadar presedintele Constantinescu i-a vorbit omologului sau albanez despre aceste probleme, in zadar prim-ministrii s-au intalnit. Raspunsurile sunt pline de tupeu: "daca in Albania sunt atatia aromani, atatia macedoneni si turci, unde sunt albanezii?", s-a intrebat presedintele Meidani.
Albania continua sa evidentieze necesitatea efectuarii unui studiu aprofundat asupra genezei si trecutului populatiei aromane din Albania si din intreaga Peninsula Balcanica. Partea albaneza motiveaza, printre altele, ca insisi aromanii au divergente in ceea ce priveste definirea lor ca entitate etnica distincta. Rezervele manifestate de Albania in problema aromanilor sunt determinate, in mare masura, de natura raporturilor sale cu Grecia. Este cunoscut ca Grecia revendica o serie de teritorii, intre care si Epirul de Nord, adica partea de sud a Albaniei. Pentru a-si justifica aceste pretentii teritoriale, Grecia sustine ca in Albania traiesc cca 700 000 de greci, adepti ai cultului ortodox. De fapt acestia ar fi reprezentati de 400 000 greco-ortodocsi si

300 000 de greco-vlahi (aromani).

>> Recunoasterea oficiala a Bisericii in limba stramoseasca ramane si astazi un deziderat al comunitatii aromane din Albania. Potrivit legislatiei albaneze o religie nu poate avea organizata decat o singura comunitate (in intelesul de biserica, organizatie de cult) religioasa. Prin urmare aromanii fiind de religie ortodoxa nu pot obtine recunoasterea intrucat Biserica Greaca, mai influenta, a obtinut acest statut mai inainte.

>> **In Albania aromanii nu au scoli in limba materna si nici nu beneficiaza de vreo recunoastere a drepturilor lor ca minoritate autohtona!** Faptul ca astazi, personalitati marcante ale aromanilor sunt recunoscute oficial ca eroi nationali ai Albaniei ("Papa Lambru" Belimace, de exemplu) face si mai greu de inteles atitudinea pe care autoritatile albaneze o au fata de acesti cetateni fideli ai statului albanez.

>> 23 MAI este Ziua Internationala a Aromanilor

>> **Note de presa**: „In 1912, o data cu debutul primului razboi balcanic, cand s-a pus problema impartirii unor teritorii care apartineau Imperiului Otoman, Romania a sustinut pe cai diplomatice infiintarea si recunoasterea unui stat albanezo-roman pe teritoriul ocupat astazi de Albania. La Bucuresti, cu sprijinul autoritatilor romane, se pregatea guvernul viitorului stat, in frunte cu primul presedinte al Albaniei, Ismail Qemali, cel care avea sa proclame independenta tarii sale in acelasi an, la 28 octombrie. Desi creat cu contributia decisiva a Romaniei, si a aromanilor din respectivele teritorii, statul albanez nu s-a grabit sa acorde drepturile pe care le meritau concetatenii lor latini. Nici astazi nu se grabeste.”

„Este de mentionat ca Guvernul Romaniei a sprijinit printr-un "Pro-memoria", remis la Foreign-Office cu prilejul Conferintei ambasadorilor (13-26 martie 1913, Londra), crearea unui stat independent albanez, care sa cuprinda cat mai multe din teritoriile locuite de aromani. Aspiratiile de unitate de stat si independenta ale Albaniei (1912) au fost sustinute de aromani (cf. Gelcu Maksutovici - Raporturile dintre albanezi si aromani la inceputul sec. XX): "aproape ca nu se facea deosebire intre actiunile albanezilor si aromanilor (...) se constituie un Comitet Cultural Studentesc, in cadrul Societatii albaneze Drita - din care faceau parte Dobre Ionescu Bujor, Alex. Paraschivescu, Ovidiu Tino, Marasescu Teodor, Gheorghe Lazar, Dumitru Anghel, Rene Polizu si Pandele Dormise - dupa cum se poate constata, majoritatea o constituiau

aromanii (...) in componenta noului Comitet al Societatii Drita, ales in 1907, format din N.N. Nacio, presedinte, Nik Hristu si Manole Boscu, vicepresedinti, Ion Hristu Pani, D. Tacica, Marcu Trifan, Mihalache Belo, P. Dumitru, membri, Ilie V. Costuri, casier, Theodor Cona, secretar, Teodor Lopa, Naum Gheorghe, Ilie Th. Emanoil, cenzori, iar ca presedinte onorific continua a fi Dimitrie Butculescu".

DATE ISTORICE

Extrase din Arhivele Nationale ale Romaniei, grupate in lucrarea „Romanii de la sud de Dunare", coordonata de prof. univ. dr. Stelian Brezeanu si prof. univ. dr. Ghe. Zbuchea

<1716> Dimitrie Cantemir, "*Descrierea Moldovei*" (De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus) – Originea Vlahilor sud-dunareni (lucrarea marelui carturar moldovean 1673-1723, scrisa in 1716 la cererea Academiei din Berlin).

« Asadar, aceasta Valahie, care se afla in Moesia, este o parte a Valahiei mari, adica a Daciei celei vechi, iar locuitorii ei sunt ramasitele acelor romani pe care Aurelian Imparatul, precum am spus, ii stramutase din Dacia in Moesia (n : ca si Constantin Cantacuzino si Cantemir sustine originea nord-dunareana a romanilor din sudul Dunarii). N-ar putea fi nimeni care sa-mi tagaduiasca <faptul> ca tocmai din acei roma^ni <se trage> populatia roma^neasca, cea care locuieste inca si astazi in tot Epirul si in jurul Ianinei, caci graiul insusi ne este martor, dat fiind ca si aceia vorbesc roma^neste, dar au stricat limba latina cu cea greceasca si albaneza, astfel ca abia daca noi ii putem intelege pe ei si ei pe noi, de aceea ii numesc grecii "cutovlahi", adica "vlahii schiopi", pentru ca si in obiceiuri si in graiul lor parca schioapata. Dar ei sunt oameni foarte tari de virtute si mult mai rabdatori la truda si, ceea ce este de mare minunare, desi locuiesc de atatea veacuri intre greci si albanezi, totusi ei pastreaza portul propriu, cel vechi roman si al nostru, lucru pe care il vei vedea, <cititorule>, cand vom vorbi despre portul nostru . »

<1774> Johannes Thunmann (profesor la Halle, J.T. este istoricul care deschide galeria

savantilor germani care au adus contributii esentiale la istoria popoarelor balcanice, caracterizate prin obiectivitate si exactitatea observatiei. Informatiile sale au fost furnizate de un eminent carturar aroman al veacului al XVIII-lea, originar din Moscopole, Constantin Hagi Gheorghiu Cegani, despre care istoricul german are aprecieri elogioase.)

„
Cercetari asupra istoriei popoarelor din Europa de Rasarit
”

“Si vlahii de dincolo de Dunare (romanii sud-dunareni), pe care grecii ii numesc in deradere cutovlahi, sunt necunoscuti. Cunosc istorici de meserie care nu au auzit de existenta lor niciodata. Sunt un popor mare si numeros si compun jumatate din populatia Traciei si trei sferturi din cea a Macedoniei si Thessaliei. Si in Albania locuiesc multi. Vorbesc acelasi grai ca si fratii lor de dincoace de Dunare, insa amestecat cu multe cuvinte grecesti. Ei nu sunt in nici un chip veniti din dacia. De 750 de ani sunt cunoscuti sub numele de vlahi si gasim si urme ale graiului lor inca din sec. VI (aluzie la expresia « Torna, torna fratre »). Se numesc ei insisi rumani sau rumuni. Grecii ii numesc vlahi, uneori insa ii confunda cu arvanitii (albanezii). Albanezii ii numesc ciobani. Sunt si astazi in mare parte nomazi (aluzie la transhumanta lor). Au insa si asezari temeinice si cele mai multe orase ale Traciei de Mijloc, Macedoniei si Thessaliei sunt locuite de valahi.

 J. Thunmann, Untersuchungen uber die Geschichte der ostlichen Volker, Leipzig, 1774, p. 174

<1780> Gheorghe Sincai (reprezentant eminent al Scolii Ardelene, Ghe. Sincai 1754-1816, apara aici cu argumente lingvistice unitatea neamului romanesc). Despre raspandirea neamului roma^nesc in Europa sud-estica.

« Este imprastiat <neamul roma^nesc> la fel prin Noua Dacie sau Dacia lui Aurelian, care cuprinde partile : Mesiei de Jos, ale Bulgariei de acum, Mesiei de Susu, ale Serbiei si Dardaniei, ale Albaniei. Ce <sa mai zic de faptul> ca dupa unirea imperiului vlahilor cu bulgarii, s-a imprastiat peste intreaga Bulgarie, Muntii Hem (Muntii Haemus) si Pind, peste Moglena, o provincie din thessalia, Macedonia, Tracia, Crimea, Podolia, Pocutia, ca sa tac despre Pesta, Agria, Miscolt si celelalte targuri de dincoace de Tisa [dincoace fata de mine, care scriu din Buda], despre Viena din Austria, Venetia, si mai multe targuri nu numai in Europa, si chiar din Asia, in care atat s-au inmultit negustorii daco-romani (roma^nii nord-dunareni), ca au ridicat

biserici publice si foarte bogat impodobite ».

 Ghe. Sincai, Elementa linguae Daco-Romanae sive Vlachicae in Scoala Ardeleana, editie Florea Fugariu, volumul I, Bucuresti, 1983, p. 598.

ALBANIA SI „REPUBLICILE DE PLAI " – MIHAI EMINESCU

Zi cu zi stirile despre seriozitatea miscarii albaneze castiga consistenta. La 7 mai foile din Viena au primit mai multe dari de seama telegrafice conform caror albanejii s-ar fi lepadat in mod formal de dominatiunea turceasca si ar fi proclamat independenta statului lor. In aceeasi zi foaia oficiala ,,Scodra" (Scutari) a aparut pentru prima oara in doua limbi, cea turceasca si cea albaneza, iar in fruntea foii statea o lunga proclamatie a Ligei si a comitetului acesteia. Aceasta proclamatie declara ca Albania a incetat de-a fi sub suveranitatea padisahului. Mai departe zice ca toti functionarii turci cari nu sunt de nationalitate albaneza sunt a se considera ca departati din functiunile lor, exceptandu-se insa aceia care au dovedit ca sunt amici ai schipetarilor. Ordinele Ligei trebuie sa li se dea ascultare; pe langa ea batranii neamurilor raman ca pan-acum singurii legiuitori.

Cu toata atarnarea de Imparatia turceasca, albanejii au pastrat in parte institutiile lor vechi, constitutionale. Institutiile acestea s-au cam diversificat la deosebitele neamuri sau plaiuri, poate in urma diversificarii in confesiuni religioase. Neamurile nu plateau dari Imparatiei turcesti, dar erau obligate de-a intra in armata. In sine sistemul vechi al institutiilor albaneze e democratia in intelesul antic al cuvantului, caci poporul exercita puterea suprema in plaiuri, in adunarile sale parlamentare, numite *cuvande* (din lat. *conventus,* romaneste *cuvant*, care inseamna si ,,adunare" si ,,discurs").
Plaiurile mai au, afar
a de aceste adunari generale, cate un sfat de batrani, al caror cap e in genere ereditar si se numeste voievod, adeca duce. Organizatii analoge par a fi existat si la noi pana tarziu, desi izvoarele sunt foarte insuficiente. Dar Vrancea, Campulungul (Bucovinei), Lapusna par a fi fost asemenea mici republice de plai, ca cele din Albania. In comune administratia o poarta batranii familiilor, precum si alti membri alesi pentru averea sau influenta lor, dar acestia au mai putina autoritate decat capeteniile plaiurilor ortasesti.

Poporul insusi nu se numeste albanez, ci *schipetar.* Acest nume pare derivat din cuvantul *schii pe* sa u *schipe,* care insemneaza ,,stanca “, deci ,,munteni”. Dar se afla in dialectul ghegic cuvantul *arberi* pentru *popor* , *Arberia* pentru *Albania* . Desi ramurile nationalitatii sunt numeroase, totusi cele mai principale sunt gheghii si toscii, ca purtatori ai celor doua dialecte principale. Toscaria cuprinde Albania de sud, Ghegaria sau Ghegania – cea de nord. Acesti din urma sunt catolici, cei dentai greco-rasariteni. Alte doua ramuri mai insemnate sunt arberii si ceamii. Ciamaria se numeste in limba albaneza Epirul. In fine se vorbeste adeseori de *mirditi* , neam ostasesc catolic, al caror nume inseamna ,,binecuvantati”, *benedicti* , caci *mira* inseamna in limba albaneza *bine.* Numele populatiunii s-a luat de la formula lor de salutare.

Amestecul foarte mare si pestrit al limbei albaneze, care intrece pe al celei engleze, se va fi nascut din doua imprejurari cari concurg: intai din vechimea poporului insusi, care in viata sa lunga a avut ocazia de-a primi foarte multe influente straine, al doilea din numarul cel mai mare al popoarelor cari parte coexista, parte au locuit pe rand in Peninsula Balcanica. Din limba se dovedesc nenumarate atingeri cu cea romana vorbita in evul mediu de poporul nostru, foarte numeros pe atunci in Peninsula. Un invatat german a cercetat de ex. 261 de numiri albaneze de animale si a gasit ca dintre acestea 47 se ating cu cuvinte romanesti, multe cu alte cuvinte romanice, 21 italiene, 41 vechi grecesti, inrudite insa originar, 38 medii si neogrecesti. Dintre toate abia 30 se pareau de origine curat albaneza.

An zis ca pana acum albanejii au stat de obicei in serviciu strain, s-au luptat pentru interese straine.

Astfel, in vestitul razboi de eliberare al Greciei, eroii Botzaris, Kanaris, Miaulis si Sutzos au fost albaneji.

Proclamatia despre care vorbim mai sus e iscalita de Ali Pasa, Hodo Bei, Prenc Bib Doda (seful miriditilor), Mufti Hafis Effendi, episcopul Porten, Nicolae Geaba, in numele notabililor si al poporului atat de confesiune moamentna cat si de confesiuni crestine.

Trupele din tabara de la Coplica a lui Hagi Osman Pasa au trecut cu toate in partea Ligei; casele publice au fost confiscate, functionarii osmani departati. Consulatelor li s-a propus aparare militara, insa pan-acum n-a avut loc nici o dezordine publica.

La 9 mai Prenk Bib Doda a plecat din Scodra la Tusi cu 3.000 de miriditi, iar la Scodra s-au concentrat 6.000 de albaneji din Dibra si Matia.

Hodo Bei s-ar fi jurat ca, in caz daca muntenegrenii ar incerca o agresiune, el ia ofensiva si-i trece pe toti sub ascutisul sabiei.

Sub data de 11 mai ,,Politische Correspondez” primeste din Scodra o telegrama care modifica intrucatva stirea despre proclamarea independentei. Noutatea despre separarea completa a deosebitelor triburi albaneze de sub suveranitatea sultanului nu este absolut exacta. Manifestatiunile ce le-au facu albanejii pan-acum au de scop organizarea provinciei in principat, sub suzeranitatea sultanului, cu Ali Pasa din Gusinie ca principe al Albaniei.

Valiul Izzet Pasa, asupra caruia se plangea asemenea nota muntenegreana, ca si asupra lui Hagi Osman, n-a voit sa, recunoasca pan-acuma demersele facute de albaneji pe langa el, deci s-a cazut silit de-a se retrage, c-un numar nesuficient de trupe turcesti, in castelul de la Scodra, unde asteapta ajutoare.

Publicat in *Timpul,* V, nr. 99, 3 mai 1880, p. 1. Tiparit in volum, prima data, in M. Eminescu, *Op ere XI Publicistica*
, p. 152-153. Cu titlul: [
Zi cu zi
stirile…
]

Eminescu trimite pentru unele informatii privind Albania la politische *Correspondentz*, pe care le preia insa din
Neue freie
Presse
, ziarul vienez. Situatia din Albania este prezentata in articolul
Wien, 7
. Mai
(zur Tagesgeschichete
).
Die albanische
Frage
, publicat in 26 aprilie/18mai 1880. Trimiterea la
Politische Corespondenst
, se gaseste in alt articol,
Wien, 12. Mai
. (
Zur Tagesgeschichte
), publicat in acelasi ziar in 1/13 mai 1880. De aici
isi extrage Eminescu informatiile.

Invatatul german la care se refera poetul, dar pe care nu-l numeste, este Franz Miklosich (1813-1891), autor, intre altele, si al lucrarii *Albanische Forschunger*, in trei parti, tiparita la Viena in 1870-1871. Poetul citeaza in manunscrisul 2257, 425, o alta lucrare a sa,
Slavischen Elemente im rumänischen
, tiparita la Viena in 1861.

Eminescu considera ,,republicile de plai” vechi forme de organizare, comune romanilor din nordul si din sudul Dunarii.

IN DEFINITIV – CE SUNT MACEDO-ROMANII / AROMANII ? - Hristu Candroveanu

Asadar, ce sunt macedoromanii/aromanii ? intreaba retoric, la rindul sau, dl. Candroveanu... si raspunde:

Fireste ca sunt romani, o spune chiar numele lor, cu un *a protetic*, o caracteristica a acestui dialect, evident romanesc. Ei rostesc cu un asemenea *a* inaintea cuvintelor ce incep cu anume consoane (*r, l, s, f* ...), precum si cu vocala *u* : *aros, alas, asparg, afiresc, aumbra, agru* (ogor – «ager, agrum» in lat.) etc. Probabil pentru o pronuntie mai eufonica si mai comoda, sprijinita pe aceasta *vocala-respiro* . Zici mai usor *a* spun, decat spun, *a* ros, *a* umbra, etc., decat abrupt: *rosu* , *umbra.* Aceasta caracteristica fonetica a determinat si numele lor de *a* romani *a* rmani, desi cei mai numerosi dintre ei, *farserotii* din Albania si Grecia de nord – etnonim probabil de la *Farsala* , din Tesalia/Grecia, unde traiesc si azi multi aromani, locul unde in anul 48 i. d. Chr. Cezar

l-a invins pe Pompei –, acestia deci, farserotii isi zic pur si simplu,

ramañi
, adica
romani
. Gustav Weigand a oficializat oarecum etnonimul
aroman
insa, dupa ce a tiparit la Leipzig, in 1895, un studiu amplu, fundamental, in doua volume,
Die Aromunen/
”Aromanii”
.
Eminescu insa, in numeroase articole din "Timpul", le-a zis numai
macedoromani
, desi aromanii nu traiesc numai in Macedonia ci si in Epir, Tesalia, Bulgaria etc. Marele poet a vrut se vede sa evite confuzia
armani-armeni
. Iar Dimitrie Bolintineanu i-a numit simplu, romani, in cea dintai carte romaneasca ce le era consacrata lor, in 1858,
Calatorie la Romanii

din Macedonia.
Si chiar este un miracol ca isi zic asa, dupa o despartire de 14 secole de romanitatea nord-dunareana din veacul al VII-lea, cand sub fluviu s-au asezat bulgarii si slavii de miazazi. Un miracol, ca vorbesc si acum inca, o limba ce nu e nici italiana, nici franceza, spaniola, portugheza, ci
limba romana,
fireste ca
locala,
la sute de km de trunchiul dacoroman din fosta Dacie, – Romania de azi, care i-a si adoptat moral, ajutandu-i sa se mentina ca romani inca de pe vremea lui Bolintineanu si a pasoptistilor nostri, Ion Ghica, Christian Tell, Nicolae Balcescu desigur, etc.

Ce limba vorbesc, prin urmare, aromanii?

Un aroman, chiar din locurile lor de bastina din Balcani, va raspunde la aceasta intrebare: *Noi, armanl^i/ ramañil^i* ***zburim limba armaneasca/ ramaneasca****!* Din aceasta propozitie doar vocabula "zburim" (“vorbim”, de la sl.
suboru
, ramas in dacoromana doar in
sobor/
adunare, consfatuire sinodala) n-ar fi inteleasa in Romania:
Noi aromanii/ romanii vorbim limba aromaneasca/ romaneasca.
Prof. univ. dr. Matilda Caragiu Marioteanu, membru coresponent al Academiei Romane scrie in

acest sens:
"Limba aromanilor este aromana"
, in sensul ca
limba lor este dialectul lor local
, pe care ei il folosesc spre a comunica intre dansii, deci in chip de
limba.
Dealtfel, dialectele pot fi privite si ca limbi, cum si fac adesea lingvistii, orice dialect putand deveni limba in anumite conditii (vezi, dialectul slavo-macedonean/ bulgar, devenit
limba macedoneana
de expresie bulgaro-slava in Macedonia, Skoplje); sau putand disparea, topit in limbile majoritare inconjuratoare.
À-propos de acest sentiment al vorbitorilor unui
dialect
, considerat de acestia drept
limba
, marele nostru filolog Eugeniu Coseriu de la Universitatea din T>>bingen, face urmatoarele consideratii. El spune, intr-un interviu acordat lingvistului Nicolae Saramandu, ca vorbitorii unui dialect (cazul graiurilor aromane din Balcani), atunci cind nu stiu ca limba lor se vorbeste si in alte regiuni, ca exista deci si alte varietati ale graiului lor local, si-l numesc pur si simplu
limba
. Deci nu
langue
, nici
lingua
,
lengua
ci
limba
, ca la nord de Dunare.

Atunci de unde aceasta confuzie la unii aromani, ba chiar *dihònie*, cum i-a zis cineva, cu privire la graiul lor: *limba*
sau
dialect
, si la apartenenta lor etnica:
sunt romani sau un alt popor neolatin?
si de ce era nevoie sa li se ofere din afara pana si un alt alfabet, de la Freiburg din Germania, dupa care Saguna se scrie "Shaguna" iar aromanii trebuie sa se scrie "armanjilji", si... "njic"? in loc de armañil^i, si ñic (
aromanii
si
mic)
. Ceea ce i-a inveninat si i-a invrajbit pe unii dintre dansii!

Raspunsul la aceste intrebari tine de informatia subiectilor, mai precis de lipsa lor de informatie sau de intentia politica a acestora, declarata sau nu. Sa le luam pe rand. Masa aromanilor, ba chiar a daco-romanilor din Tara, neinformata in ultimele 5-6 decenii cu privire la romanii de dincolo de hotarele actuale ale Romaniei, fiindca in anii dictaturii comuniste nu s-a intreprins mai nimic in acest sens, ba se vorbea despre acesti romani aproape conspirativ chiar, bineinteles ca stie prea putin despre ei, iar adesea mai nimic sau nimic de-a dreptul, nimic exact, corect.

Cu atat mai mult continua sa nu cunoasca esentialul despre ei insisi o buna parte dintre aromani, lipsiti in acest lung rastimp, de scolile lor romanesti, deschise pentru ei in Balcani incepand din 1864, inchise insa brutal de comunistii instalati la putere la Bucuresti dupa 1944, o data cu transformarea Romaniei intr-un fel de pasalac turcesc sau gubernie ruso-sovietica. Iar fara scoli romanesti de mai bine de o jumatate de secol, acesti frati ai nostri au putut crede, mai cred si azi dintre ei, ca nu sunt romani, de vreme ce Romania i-a uitat atata amar de ani, probabil nemaisocotindu-i romani! Unii, cu care m-am tot intalnit in Albania, in Macedonia, Bulgaria mi-au vorbit in acest sens, cu indurerare:
"Atunci ai cui suntem noi...? Ca greci nu suntem, nici albanezi, slavi..., chiar suntem orfani de tot?"
Si, de aici pina la ideea tot mai inradacinata ca ei, aromanii nu sunt romani, n-a mai fost decat un pas. Desigur, e vorba de categoria de oameni neinformati, carora de generatii, scoala in limbile statelor balcanice le-a tot spalat creierul! Ca sa nu mai vorbim de greci, dupa care aromanii ("kuto-vlahii") ar fi de fapt... greci romanizati pe vremea ocupatiei romane. Asa a scris intr-un studiu al sau,
Ce sunt Cuto-vlahii?
,
publicat la Atena, un academician grec, Antoniou Keramopulos, in 1939, fara a rosì! Ceea ce e chiar ridicol, fiindca tocmai romanii au fost adesea grecizati: Megalo-Ellada (Grecia Mare) a inflorit in Italia de sud chiar, deci dincolo de Grecia propriu-zisa...) Dar macar Keramopulos (combatut zdrobitor de Th. Capidan si nu numai de el), servea, fie si necinstit, politica sovina a statului grec.

Pe cine sevesc insa *keramopoliotii* aromani de astazi, oameni cu carte, totusi... dar cu interese egoiste, personale?

Din pacate, acest curent – ca aromanii ar fi un popor neolatin diferit de daco-romani, absolut caraghios – in raspar cu istoria si filologia romana si straina, este sustinut in deceniul din urma tot mai mult de nu putini asemenea "fundamentalisti" aromani ce au facut studii in limba romana, chiar studii universitare! Din generatia varstnica, instruiti si educati in scolile romanesti din tarile balcanice, unde, cum spun fosti elevi ai acestora, se ajunsese la o adevarata efervescenta romaneasca in toate privintele, cu sentimentul ca acolo, in Grecia,

Albania, Macedonia se traia ca intr-o alta Romanie pana in primul razboi mondial. Numai ei, "fundamentalistii" vizati, se vor un alt popor in Balcani, ba chiar si aici in Tara, unde s-ar dori o... “minoritate”, ca toate minoritatile!

Oare, sa nu stie acestia din urma, ca sunt romani? Ca oameni cu studii inalte, sa nu fi auzit ei macar de George Murnu, inegalabilul traducator al lui Homer in limba romana, dar si istoric al aromanilor? Sau de marele lingvist Th. Capidan, elev al lui Gustav Weigand, de Pericle Papahagi, Tache Papahagi... si A. Philippide, Ovid Densusianu, Al. Rosetti, iar dintre istorici, de marele Nicolae Iorga, dupa tata el insusi originar din Sudul romanesc, D. Onciul, Alexandru Xenopol etc. etc., tot nume ilustre de savanti. Sau de atatia mari invatati straini, care au scris elocvent despre unitatea de limba si de neam a tuturor romanilor, inclusiv aromanii! Printre care J. Kopitar, F. Lenormant, Wace-Thompson, Victor Bérard, Ami Boué, E.M. Cousinéry, I. Cvijici, C. Jirecek, G.Hahn, L. Heuzey, William Martin-Leake, Emil Picot, Leo Spitzer si W. Thomascheck si C. Recatas, St. Romanski, Dusan Popovici, Johann Thunmann, pana la Max Demeter Peyfuss din zilele noastre. Care i-au socotit, fireste, romani pe aromani. Pana si vechii cronicari bizantini au mentionat in scrierile lor ca vlahii din Grecia vorbeau aceeasi limba cu valahii de peste Dunare. Deci, stupida "interpretare" a originii si limbii aromanilor nu este decat un discurs politic, ce foloseste oricui, numai aromanilor,

poporului roman nu!

Dincolo de studiile acestor nume prestigioase, peste care nu se poate trece fara a cadea in ridicol sustinand teorii aberante, ramane argumentul nu mai putin convingator al limbii insesi pe care o vorbesc aromanii. Limba esential romaneasca din unghi gramatical, ca si al fondului principal de cuvinte, pe buna dreptate subliniat de B.P. Hasdeu. In acest sens, Th. C
apidan analizeaza la un moment dat, in
Macedoromanii
, p. 172, carte aparuta in 1942, un cantec popular si stabileste ca aproape toate cuvintele lui sunt identice cu cele din limba romana: "
Citez
in privinta aceasta – subliniaza marele lingvist – cateva versuri populare dintr-o carte franceza, publicata de C. Récatas, «Floara»
:
Floara galbinioara,/ Diminda-a tutulor,/ Dimanda-a featelor
:
/ Se ina se-ñi me alumba/ Dumineca dimneata/ si luni de catra seara;/ Cu roaua se-ñi me-aduna/ s-pre avra se-ñi-me poarta;/ Pre iapa nefitata,/ Pre feata nemartata,/ Pre gione nensuratu,/ s-pre cale necalcata".
Iar Matilda Caragiu Marioteanu la randul sau, analizand "Dimandarea Parinteasca" (poemul lui Costa Belimace, ajuns faimos printre aromani) de asemenea lexical, observa acelasi lucru: ca nu e nevoie de nici o transpunere, pentru a intelege textul, aproape identic romanesc:

"Blastem mare se-aiba-n casa,/ Cari di limba lui se-alasa..."
si: "
Cari si-lasa limba lui,/ S-lu-arda para focului..." etc.
Intre dialectele sasesc si svabesc
si limba germana standard, distanta este mult mai marcata, si totusi nimanui nu-i trece prin minte sa vada in sasi si svabi altceva decat germani si nu alt popor!

Aromanii, prin urmare, sunt romani si vorbesc un dialect romanesc.
Dincolo de acest adevar nu exista decat discursuri politice de neluat in seama, sau nestiinta, confuzie regretabila din lipsa de informare stiintifica, in cel mai bun caz.

MOSCOPOLE

Moscopole (Voshopole – orasul oierilor), marea metropola a vlahilor aromanilor, ramanilor) din sudul Albaniei de astazi a carei populatie depasea in epoca si in orice alt oras, exceptand Stambulul si Atena. Moscopole a fost supranumit „Atlantida aromanilor". Acestei „Atlantide „ aromanii doresc sa-i inchine Memorialul Moscopole, un semn care sa marcheze trecutul cu care se recomanda contemporanilor si posteritatii . In Moscople, oras populat exclusiv de vlahi (aromani), existau catre sfarsitul secolului al XVIII (1768) numeroase corporatii manufacturiere, zeci de biserici (in jur de 70), institutii comerciale si bancare, numeroase scoli comunitare – e drept ca in limba greaca, limba culturii bisericesti ortodoxe si laice in regiune. Exista de asemenea o tipografie unica in Balcani pe atunci, infiintata inainte de 1730, ba si o Academie (Noua Academie – institutie de invatamant superior) datand si aceasta din 1744 (dupa ce fusese inca de la inceputul secolului colegiu numai, deci scoala de invatamant secundar), - singura institutie de invatamant de acest grad din partea locului in vremea aceea, de tipul Academiilor Domnesti de la noi, din Valahia si Moldova timpului. Se intelege insa ca era vorba de scoli in limba greaca, a bisericii oficiale ortodoxe de pe teritoriul fostului imperiu bizantin si apoi otoman. Cum se stie pe atunci, chiar la Academiile Domnesti din Moldova si Tara Romaneasca (Valahia) limba de predare era tot greaca.

La tipografia din Moscopole insa, s-au tiparit si carti (mai ales carti de cult bisericesc, dar si de uz scolar) in graiul aroman, dialect romanesc local, cu litere grecesti – echivalent al scrierii cirilice romanesti din Tarile Romanesti – asa cum marturiseste unul dintre iluministii aromani ai timpului, invatatul Ghorghe Roja in lucrarea sa in limba germana, din 1809, tradusa si in

romaneste in 1867 si tiparita la Craiova de aromanul Sergiu Hagiade, sub titlul: Cercetari despre Romanii de dincolo de Dunare." (Hristu Candroveanu „Carte de vacanta pentru aromani", vol. II, pag. 3 – 7)

In anii 1760 si 1790, orasul a fost jefuit si ars de Ali Pasa din Ianina si de trupele de albanezi, determinand emigrarea populatiei. Astazi, Moscopole este un sat cu circa 1000 de locuitori. Principalele ocupatii ale aromanilor au fost pastoritul, carausia, agricultura si comertul.

Distrugerea Moscopolei provoaca imprastierea aromanilor, in special a familiilor instarite, in marile centre ale Europei ca: Belgrad, Bucuresti, Viena, Venetia, Budapesta, etc. Atat prin acest exod cat si prin legaturile comerciale ale comerciantilor aromani, a fost favorizat contactul lor cu daco-romanii si, sub influenta scolii ardelene de orientare latinista, si aromanii incep sa scrie cu caractere latine. Emigratia aromana din Romania descopera asemanarile frapante intre aromana si dacoromana si, in randurile coloniei aromane din Bucuresti, interesul pentru organizarea unui invatamant in romaneste pentru aromani si meglenoromani creste din zi in zi. "Aceasta biserica a Sfintei Treimi s-a intemeiat in 1785 pe timpul puternicului imparat Iosif II, regele Ungariei, si s-a ispravit in anul 1806, pe timpul puternicului imparat Francisc II, regele Ungariei, cu cheltuiala fratilor valahi din Macedonia". In cazul coloniilor grecesti din Imperiu, in toate privilegiile si actele numeroaselor lor comunitati bisericesti era vorba de greci si vlahi (Griechen und Walachen), iar in inscriptia de pe biserica din Miskolc este vorba numai si numai despre vlahi.

IMPLICATII SOCIOCULTURALE SI ECONOMICE ALE DISTRUGERII CENTRULUI COMERCIAL AROMANESC MOSCOPOLE (IPOTEZE GEOPOLITICE) – Drd. Emil Tarcomnicu

"*Dintre tarile straine, Statul austriac, cunoscand marile insusiri ale Romanilor pentru comert si industrie, a incercat pe toate caile sa-i atraga, fiindca pentru acest Stat Macedoromanii erau de toate: capital, mestesug, comert si industrie. Cu un cuvant, ei aveau toate calitatile pentru ridicarea economica a tarii.*" [1]

Orasul Moscopole (Voscopole) era situat in sud-estul Albaniei (la sud-vest de lacul Ohrida), la o altitudine de 1150 m. Astazi este un sat pe ruinele fostului oras. A fost locuit compact de aromani (peste 40.000 in anul 1750, 60.000 in 1788 – conform lui Pouqueville), avand peste 12.000 de case si 72 biserici. Comerciantii aromani erau considerati greci in toate actele oficiale de pana la 1750, pentru ca mai apoi sa apara ca albanezi si chiar turci.
[2]

In anul 1774, istoricul german Johann Thunmann, care s-a ocupat de istoria aromanilor, specifica faptul ca
“
locuitorii

vorbesc

toti romaneste
”. Scrierile referitoare la aromani, dupa 1770, arata constiinta latinitatii la aceste populatii (Constantin Hagi Cegani, colonelul englez Leake, francezii Pouqueville si Esprit-Marie Cousinéry). “ Moscopolea a fost cel mai mare oras pe care l-a avut Albania pana acum. (anul 1935, n.n.) Astazi chiar, orasul vecin Corita, locuit de Albanesi si de Romani moscopoleni si farseroti, si care a mostenit ceva din insemnatatea Moscopolei, e situat in regiunea cu cea mai mare densitate de populatie din Albania”.
[3]

Orasul a fost distrus, prin atacuri succesive, de catre albanezii musulmani, in perioada cuprinsa intre anii 1769-1788. Cauzele distrugerii orasului, explicate de scriitorii straini, au fost, conform consulului Frantei la Ianina, Pouqueville, turcii si albanezii (“
invidia si fanatismul se unira pentru a distruge opera intelepciunii
”. “
Hoardele mahometane de Daglii si Coloniati au dat cele dintai semnalul nenorocirilor, incepand sa jefuiasca si sa asasineze caravanele care frecventau targul din Voscopole. La randul lor, beii din Muzachia, sub pretext de a ajuta pe supusii necajiti ai Marelui Senior, pusera garnizoana in oras si, dupa zece ani de devastari, jafuri si razboaie, Voscopolea disparu de pe suprafata Albaniei.”
[4]

); consulul Frantei la Salonic Cousinéry vedea aceeasi autori (“In zilele noastre, orasul Voscopole se imbogatise prin comertul sau cu Germania. Locuitorii cladisera case foarte frumoase, dar un pasa din Albania, despre care mi s-a spus ca era tatal lui Ali Pasa din Ianina, atacand si jefuind acest oras, negustorii s-au imprastiat”). Valeriu Papahagi explica distrugerea orasului, conform documentelor venetiene, prin

atitudinea rusofila din timpul razboaielor ruso-turce. Distrugerea Moscopolei
[5]

a insemnat o grea lovitura pentru aromanii din Imperiul Otoman. Desfiintarea celui mai important centru comercial din Balcani a fost oare o actiune deliberata a marilor metropole sau a Imperiului Austro-Ungar? A fost o lovitura data aromanilor pentru a atrage capitalurile in centrele comerciale europene? Acesta a fost rezultatul si motivatia apare astfel: “Austria … urmarea doua obiective: sa alunge pe Turci din Ungaria si Tarile slavone si, tot cu aceeasi neclintita straduinta, sa-si creeze o clasa burgheza nationala si sa-si asigure un imperiu

comercial cat mai rentabil. Singura iesire si unica posibilitate ii ramanea imperiul turcesc, vast ca intindere, unde, insa, se lovea de rezistenta marilor puteri apusene: Anglia, Franta si Olanda, pe de alta, cetatile italiene si Rusia – aceasta ceva mai tarziu."
[6]

Venetia era implicata inca din secolul al X-lea in comertul din peninsula balcanica, cu timpul acaparandu-l. Ascensiunea Venetiei se produce datorita aparitiei ungurilor in Polonia si blocarii traseului comercial in lungul Dunarii
[7]

, ca si libertatii navigatiei pe Mediterana. "Venetia ar fi jucat un rol cu mul mai mare inca, daca drumul Dunarii nu s-ar fi refacut in secolul al XII-lea. El s-a refacut prin consolidarea regatului ungar." (p. 42). Primul stat bulgar, ca si Imperiul creat de vlahii Petru si Asan se datoresc celei de-a doua cai comerciale existente in peninsula, creata de romani, Via Egnatia (care lega portul adriatic Durazzo de Constantinopol). Aceste state aparute in Balcani au impiedicat de altfel, pe regii unguri, in spatele carora se afla imperiul apostolic papal. Existau, la acea vreme, trei state create de necesitatea apararii rutelor comerciale: Venetia, "doamna marilor si a drumurilor care plecau de la Mare. Ungaria era regalitatea care, in afara de drepturile sale date de catre Papalitate, cauta sa se impuna in Balcani pentru ca ea reprezenta cealalta cale de comert, calea transversala, a Belgradului. Statul bulgar se formeaza, se pastreaza si ia titlul imperial ce i se recunoaste, pentru ca, avand Durazzo, el domina vechea Cale Egnatia care ducea direct la Constantinopol . "(p. 54-55).

In secolul XVIII apare o mare concurenta intre porturile italiene Venetia, Genova, Livorno, Neapole, Triest, dar si implicarea Austriei in comertul oriental. Imperiul otoman este confruntat cu o criza economica si urmata de pierderea unor provincii in urma deselor razboaie (1701-1715). "Lupta de concurenta (a Venetiei, n.n.) – pe zi ce trecea – devenea din cele mai grele si aprige contra cetatilor italiene, contra Francezilor, Angliei si Olandei, impotriva Raguzei si Turciei dar mai ales impotriva imperiului austriac, care isi mobiliza toate fortele intru aceasta."
[8]

La 1770 apare o reactie antioccidentala (mai ales antifranceza) printre negustorii greci (miscarea moreota). De exemplu, comertul dintre Marsilia si Orient statea astfel: in perioada 1779-1781 doar 150 vase /an. Sau: in anul 1789 comertul Frantei cu Orientul era de 42,41%, iar in anul 1839 ajungea de la 3,1 % (vezi N. Iorga, p. 151, apud Demetru Gheorghiadi din Smirna). Asemanator Frantei, Venetia este scoasa din comertul oriental, celelalte porturi italiene impunandu-se treptat. Moscopolenii renuntasera la comertul venetian inca cu mult inainte de distrugerea orasului. Valeriu Papahagi, cel care a cercetat arhivele venetiene, dadea urmatoarele explicatii, extrase din corespondenta moscopoleno-venetiana: crearea unor drumuri de uscat spre Viena ("caci ata si pielaria se raspandesc pe uscat, prin Belgrad, in Ungaria si Germania, afara de marile cantitati de marfa care trec la diferitele schele ale Golfului, fapt care, cu adevarat, aduce paguba intereselor publice ale Venetiei "
[9]

); legatura cu alte porturi italiene, declarate porturi franceze; taxele prea mari ale venetienilor ("Moscopolenii parasesc comertul cu Venetia din cauza taxelor mari la care Serenisima Republica le supune marfurile expediate din Durazzo. Comertul deviaza spre porturile Saiada si

Salonic."); atitudinea rusofila in razboaiele ruso-turce. Devastarea orasului de catre albanezii musulmani a dus la un exod masiv al aromanilor in capitalele europene, in special in centrele comerciale unde acestia aveau legaturi de afaceri. O mare parte s-a stabilit la Viena si Pesta. Ei erau perceputi ca fiind comercianti greci (afacerile, in mare parte, se desfasurau in limba greaca), in scurt timp acaparand comertul din Austro-Ungaria. Aceasta emigratie a luat contact cu romanii transilvaneni din imperiu, devenind infocati aparatori pentru drepturile romanilor. Premergatorii miscarii nationale aromanesti au fost scriitorii aromani moscopoleni din secolul al XVIII-lea, primii care scriu in dialectul aromanesc. Protopopul Th. A. Cavaliotti (originar din Moscopole), a scris in anul 1770 un "Vocabular in trei limbi (aromana, greaca si albaneza)" Acest vocabular contine 1070 cuvinte si un abecedar latin. Constantin Ucuta Moscopoleanu editeaza "Noua Pedagogie" la anul 1797, iar Gheorghe Roza (1808) "Cercetari despre Romanii de peste Dunare" (o prima istorie a aromanilor in limba greaca) si "Despre scrierea si lectura aromaneasca" (1809). Constantin Ucuta indemna la invatarea limbii materne spunand: "Accepta lumina aceasta putina, spre folosul copiilor nostri, caci cred ca de mult iti era dor sa vezi acest inceput pentru neamul nostru, ca usor sa priceapa copiii aceea ce cu pierdere de multa vreme si cu greutate o pricep in alta limba." (Sterie Diamandi 1940, p. 254). Daniil Moscopoleanu, aroman, a scris "Invatatura introducatoare", in patru limbi – greaca, albaneza, bulgara si aromana, cu scopul ca fiecare popor sa-si insuseasca limba greaca. Daniil era un partizan al grecizarii indemnand pe aromani sa se lepede de limba materna si sa invete greceste. "Albanezi, Romani, Bulgari si voi ceilalti de alta limba bucurati-va cu totii sa va faceti romei. Lasati limba cea barbara, dialectul si datinile, incat ele sa para ca niste povesti stranepotilor vostri. Veti cinsti neamul si patriile voastre, prefacandu-le grecesti din albano-bulgare.
"

(S. Diamandi 1940, p. 376). La fel milita si Neofit Duca pentru asimilarea linvistica a aromanilor.
10

Mihai Boiagi, profesor la scoala greaca din Viena, isi atrage excomunicarea Patriarhului din Constantinopol pentru indrazneala de a scrie, in limba greaca si limba germana, "Gramatica" (1813). "Aflu ca se raspandeste cartea unui ratacit al bisericii si a unui oarecare Boiagi. Tinta acestuia este de a combate limba greaca din auzul credincioasei noastre turme. Comunicati excomunicarea noastra la toti."
11

Cartea lui Boiagi raspunde Scripturii in dialect. La 1863 C. Negri reediteaza
"G
ramatica
".
O noua editie se realizeaza in 1915. Familiile Sina, Roza, Duca, Malenita, Mangiarli, Capra, Calai Agora, Neaplu, Manasi, Modosu, Dadani, Darvari, Popp, Diaconovici, Zonea

Dona, Cociu, Doda, Musteta, Coda, Tolea, Spaici, Angelcu, Marcusu, Dima, Paciurea, Staia, Mihail, Mocioni, Saguna, Dumba, Gojdu, Grabovski erau de origine aromaneasca. Cel mai renumit descendent al unei astfel de familii a fost Andrei Saguna, mitropolitul romanilor din Ardeal. Rolul capital pe care Saguna l-a jucat in istoria Transilvaniei l-a facut pe Sterie Diamandi sa scrie:" La temelia dezrobirii Ardealului sta jertfa celui mai insemnat centru de cultura si civilizatie aromaneasca".
12

NOTE

1. Theodor Capidan, *Macedoromanii. Etnografie, istorie, limba,* Fundatia Regala pentru literatura si arta, Bucuresti, 1942, p. 123

2. Valeriu Papahagi, *Aromanii moscopoleni si comertul venetian in secolele al XVII-lea si al XVIII-lea,* Ed. Societatii de Cultura Macedo-Romana, Bucuresti, 1935, p. 18-19

3. Idem, p 15

4. V. Papahagi, p. 135

5. Dupa Hristu Candroveanu lui Mihai Ungheanu ii revine meritul de a fi ridicat problematica distrugerii orasului urmarind scrierile scriitorii romani si aromani care au relatat despre aceasta. Nu a realizat insa si o inventariere a surselor provenind din scriitorii straini. Noi consideram ca cei care au avut de profitat de pe urma devastarii acestui centru economic au fost implicati si in distrugerea lui – Austro-Ungaria. Dl. Mihai Ungheanu considera ca Franta si Anglia au provocat-o: “Distrugerea Moscopolei nu este rodul unor porniri spontane ale unor vecini primitivi si nici ale pornirilor criminale ale unui pasa, pe jumatate nebun, ci rezultatul unui proces de aservire a fostelor teritorii turcesti catre Franta si Anglia.” (*Moscopolea – ipoteza geopolitica, in Perenitatea vlahilor in Balcani* , Editura Fundatiei Andrei Saguna, Constanta, 1999, p. 17-38.

6. A. Hanciu, Aromanii p. 300

7. Teorie dezvoltata de N. Iorga, *Istoria comertului cu Orientul*, 1939.

8. A. Hanciu, op. Cit., p. 300. Ase vedea si lucrarea lui Gheron Netta, *Expansiunea economica a Austriei si exploatarile ei orientale, Bucuresti*, 1931

9. V.Papahagi, *Aromanii moscopoleni si comertul venetian in secolele al XVII-lea si al XVIII-lea* Bucuresti, 1935, p. 132, apud Antonio Bartolovich, consul al Serenisimei Republici la Durazzo, anul 1761

10. Stelian Brezeanu si Gh. Zbuchea, *Romanii de la sud de Dunare. Documente*, 1997, p. 142-143

11. V. Diamandi-Aminceanul, *Romanii din Peninsula Balcanica,* 1938, p. 103

12. S. Diamandi, Oameni si aspecte din istoria aromanilor, 1940, p. 151